Nicolae Balotă

Ilustraţie la primele versuri din „Cocoşul Negru", apărute în „Flacăra", nr. 2, 1911.

O mare voce a teatrului românesc

„Sînt un actor ratat!" — mărturisea Victor Eftimiu odată, şi adăuga: „Aceasta a fost vocaţia mea adevărată. Am scris piese de teatru, am fost cronicar dramatic, regizor şi director, fiindcă n-am putut fi actor". Chiar dacă nu-l vom crede decît pe jumătate — căci asemenea confesiuni sînt tarate de iluzia inevitabilă a celui care privindu-se pe sine se simte fascinat de vidul iscat prin nerealizarea unei aspiraţii — nu este mai puţin adevărat că pasiunea actoriei, a jocului pe scena mare a lumii a fost una dintre cele care au stăpînit de timpuriu duhul fertil al acestui artist, şi însăşi fiinţa sa deschisă atîtor vînturi. Om de teatru, în sensul plenar al acestui cuvînt, om care se simţea la el acasă pe podiul de scînduri, printre decoruri, în culise ca şi în focurile rampei, care iubea, în sensul cel mai concret-material, tot ce ţine de teatru — falbalale, vocea răsunînd în largi săli, căzînd în potop de silabe bine temperate printr-o dicţiune măiastră, măştile şi artificiile — el a înţeles prea bine că verbul shakespearean, după care lumea este un vast teatru, poate fi întors şi astfel: teatrul este o întreagă lume.

Şi a iubit cu ardoare această lume colorată pentru el uneori pînă la stridenţă, şi zgomotoasă pînă la ţipătul marei tragedii. Iubire ce se converteşte în fervoarea slujitorului asiduu al Thaliei, încă înainte de acea memorabilă seară de 2 februarie 1911, cînd piesa tînărului Victor Eftimiu stîrnea entuziasmul publicului bucureştean. El debuta în vechea sală a Teatrului Naţional cu o feerie, *Înşir-te mărgărite*. Şi nu din întîmplare alesese tocmai specia aceasta dramatică nu dintre cele mai moderne, dar în care verva sa juvenilă, patosul liric, înclinarea irezistibilă spre fabulos, spre spectaculos îşi găseau tărîmul propice. Scrisese piesa la

www.cimec.ro

LUCEAFĂRUL

Înșiră-te, Mărgărite...

Partea I.

Mărul de aur.

Actul I.

Crainicul (de pe trepte)

Trîmbițași! (Trambițașii tac). Cinstită curte, oaspeți mari din țări străine,
Preaslăvitul Domn al nostru, fie-i zilele senine.
Vă grăi înțelepte vorbe... Se cuvine-a-asculta
Cu smerenie și grijă!... Ascultam, Măria Ta!..

Alb-împărat

Oaspeți dragi, Marita Doamnă, fetelor cinstită curte,
Nu mai am decît înainte-mi-ale lungi și-ale scurte.
Numărați-mi sunt de-acuma bobi vieții, numărați!...

Astăzi mane intîiu-voi pe strămoșii-înnoărați
Stăpînind țînutul nostru în eredita strămoșească.
Rareori îngăduit-am minții mele să greșească...
Rareori sapeți și-ți lăsați-au roșa lor
Fără să-mi spice urechea glasului plîns-al lor.
Zîele mi-s furate multe, dar rămase-mi-au popoe;
Mana-mi dreaptă abia poate schiptrul și-l mai ține,
Iar pe frunte-n care-gîndori adunate-s-au mereu,
Apăsînd-o-n toamnă mă apasă tot mai greu...
Nu-trezesti pe-'mpărăteasă cu odrasla bărbătească...
Fetele mi-sunt nădejdea... / Le-am pofti să se-gătească
Și cu voia-d-voastră se porniră vestitori
La împărații îndepărtați-n lege, să trimeată pețitori.
Împărații, dinainte-se-gătiseră și-s pune,
Așteptînd să vină veste dela noi din Soare-Apune...
Deci se venline-fonte... căci precum în unu-'nfulan
Dumneaor primiră soli cu mărire și alaiu.
Toți urmașii li-s aicea... Iară fetele-s gîtele...
Vom schimba pînă deseară cîte trei și mei inele...
Spuneți-crailor să-intre și-n-aieagă dintre ei
Trei voinici și-mi țină locul... Astăzi unul, mîne trei!
Spuneți-crailor să-intre!

În „Luceafărul" nr. 2, 1911, debutul dramaturgic : „Înșir-te, mărgărite..."

Paris, pe măsuța cafenelei Vachette de pe „Boul'Mich". Și iat-o înviind pe scenă, proaspăt-clamoroasă, anunțînd mai mult decît feerica desfășurare dramatică pe care o înfățișa, un întreg itinerariu dramatic. „Trîmbițași! Cinstită curte, oaspeți mari din țări străine !" — acestea sînt cuvintele prin care Crainicul deschide feeria. El anunța, însă, deschiderea unei serii a spectacolelor, perindarea, în fața spectatorilor mai multor generații, a unei întregi *theorii* — în sensul vechi elin al cuvîntului —, a unui lung alai al pieselor.

Actorul ascuns dintr-însul, omul de teatru își găsește suprema satisfacție — fie că scrie un sonet, o tragedie sau o pagină memorialistică — să regizeze un spectacol. Pentru ochiul ca și pentru vocea acestui artist, cuvintele ca și formele se organizează într-o viziune spectaculoasă. O romanță în care poetul stîrnește coarda elegiacă începe prin indicarea unei scene : „La Versailles, în parcul mort..." O piesă lirică simbolistă se deschide, de asemenea, printr-o viziune scenică, într-o perspectivă îndepărtată: „Departe, cine știe în ce oraș ploios..." Cu atît mai mult în teatrul său, totul se organizează spectaculos. Cuvîntul i-a fost dat, parcă, acestui artist, pentru a proiecta — ca un magician — feerii verbale. De aceea, îi este atît de *proprie* faimoasa tiradă din actul al doilea al fanteziei dramatice *Cocoșul negru* care, în 1913, cădea la premieră, spre dezolarea dar nu și spre descurajarea tînărului dramaturg: „Arunci un pumn de aur, și vezi crescînd deodată, / În jurul tău, palate de marmoră curată. / Cu trepte și coloane, și statui, și oglinzi / Oglinzi de sticlă scumpă, prin care, cît cuprinzi / Vedea-vei policandre cu mii și mii de raze / Lumini de pietre rare... smaralde... crisopraze / Oglinzi de sticlă scumpă, prin care trec femei, / Femei ce poartă salbe, inele și cercei, / Mătăsuri, fir de aur și păsări pe vestminte. / Și-n ochi, cuvîntul tainic ce mîngîie și minte, / Și vezi grădini bogate cu ape ce țîșnesc. / Cu lebede mai albe ca albu-mpărătesc, / Cu poduri neclintite, cu punți ce se ridică..." În fond, feeria pe care o iscă gestul demonic este spectacolul pe care și-l oferă și ni-l oferă dramaturgul.

De aceea, înțelegem că, mare amator de spectacole, poet ce-și proiectează necontenit viziuni fabuloase, Victor Eftimiu se lasă sedus de vraja străvechilor legende, ca și de aura vechilor mituri. Aceeași sursă au piesele sale construite pe motive vechi folclorice, acele legende dramatice românești (*Înșir-te mărgărite, Cocoșul negru, Strămoșii, Rapsozii, Ringala, Meșterul Manole, Pană Lesnea Rusalim*) și „tragediile eline" — cum le numea el (*Prometeu, Thebaida, Atrizii*), ori dramele medievale (*Poveste spaniolă, Glafira, Theochrys*).

Ceea ce rămîne, înainte de toate, din acest teatru eminamente teatral (de aici viața pe care o dobîndesc piesele acestea cînd sînt *văzute*, pe scenă) este o voce dramatică. Eftimiu știa aceasta prea bine. El se judeca pe sine cu luciditate atunci cînd, în *Spovedanii*, arăta : „Cred că acesta a fost darul meu de căpetenie : a spune versuri, a interpreta un poem". Da, versurile din teatrul său trădează o excepțională *voce* care le-a rostit înainte de a le scrie. Se pare, chiar, că — după o altă mărturisire a dramaturgului — el și-a *auzit* personajele înainte de a le da o ființă cuvîntătoare. Ele i-au apărut, mai întîi, „ca un simbol și ca *o* voce". De aici retorica dramatică, de aici caracterul cantabil al pieselor lui Victor Eftimiu, vigoarea lor verbală. Iată glăsuind un personaj din *Cocoșul negru* : „...Deunăzi, prin vorbă-nflăcărată, / De ce, nu știu, îndeamnă mulțimea-ntărîtată / Să-nceapă răzvrătirea. Pămîntul tot ardea / Și duhul morții, negru, prin flacără trecea... / Ardeau păduri, ogoare, bordeie și palate / Pocneau sutimi de vite

www.cimec.ro

1914, premieră cu „Cocoşul negru" la Teatrul Naţional din Bucureşti

1949, premieră cu „Haiducii"

în flăcări aruncate, / Şi el trecea în noapte cu pletele în vînt, / Cu mîinile spre ceruri şi fără de cuvînt".

Romantice viziuni nu lipsite de o secretă propensiune spre tenebros. Dar totul se luminează — în căderea frazei cel puţin, ca şi prin decantarea imaginilor — în „tragediile eline" ale lui Eftimiu. Teribilele mituri ale antichităţii, nodul fără scăpare al unor sîngeroase destine este „tratat" în versuri de o sticloasă puritate. Căci poetul acesta nu este doar o frumoasă voce declamatoare, ci un mare îndrăgostit al construcţiilor clare. O limbă românească de sărbătoare se poate auzi pe scena pe care se desfăşoară violentele rituri ale Thebaidei ori ale Atrizilor. Rituri umanizate prin pledoaria unei conştiinţe.

Victor Eftimiu era o *anima naturaliter* dramatică. Vrăjit de spectacole şi vrăjindu-le în faţa altora, gustînd cuvîntul şi ştiind să-l facă delectabil, el şi-a încărcat teatrul cu proiecţiile unei imaginaţii iubitoare de fabulos, dar şi cu cele ale unei simţiri generoase. Îmi place să văd în feeriile sale: „Corăbii mari ce poartă tot felul de minuni, / Corăbii încărcate cu roabe şi păuni..."

www.cimec.ro